

la geminada labial, *gepa* GIBBA i *geperut* (GEP), ARROP, cast *arrope* < àr. *rubb*; val i port. *xaputa*, cast. JAPUTA < *sabbūta*, basc *apate*, mossàr. *happat* o *lapat* < ABBATEM També l'africada *ǧ*, pròxima a una oclusiva, ens mostra el fet paral·lel, veg *ratxa* (a l'article RAIXA) de l'àr. *rāǧǧa*, amb els altres casos que cito en aquest article, i en *EntreDL* III, 85n Sense comptar una munió d'exemples de tots tres fenòmens en la toponímia de tota la Península.

Però no és que això sigui privatiu de les ll hispàniques: hi ha coses ben semblants en d'altres romàniques, i europees diverses En particular l'evolució curiosament igual que es registra en grafies dialectals de l'Antiguitat hel·lènica: que, per fer-nos rumiar més i més, són pròpies dels mateixos parlars dòrics on s'han percebut tornaveus del nostre substrat sorotàptic (veg *EntreDL* I, 84 i n. 40, II, 199-200, nn 29-30) En els parlars dòrics de Creta, mentre que la *δ* simple restava inalterada, una geminada *δδ* (evolució del gr comú *ζ*) es tornava *ττ*. *φρονιτιζοντες* = *φροντιζοντες*, i a Tessàlia es troba una grafia *td, pb*, que recorda colpiderament el *reidamus* de les *Homilies*, en lloc de les *δδ* i *ββ* d'altres inscripcions dòriques: *Εμπετδιοῦν, Κοβιδῆς*. Veg. això, i més encara, en Lejeune, *Phonétique du Mycénien et Grec Ancien*, p. 71 i n. 5.

Altres fonts del S XIII presenten el nostre verb oscil·lant entre *d* i *t* També hi ha, més que més, *redre* en el *CostTort* «Si algú posseix heretat d'algun defunt, a bona fe, e la heretat aquela aurà a altre a *redre* ---, no és tengut que la *reda* ne la restituesca a --- qui li serà jutjat, tro aquel li aja --- pagat tots los deutes e les lexes que per aquela heretat aurà pagats», «aquel qui comanda reeb d'altre, e com li serà demarada no la volrà *redre* --- deu ésser pres e més en presó», «si algun sarraí catiu --- dirà que s vol batejar ---, deu ésser batejat, sens que no li pot negú fer algun contrast, --- e tantost com és batejat, deu ésser lliurat e *redut* a son senyor», i bastants més casos de *redre* (Ol, pp 119, 190, 58, 24, 55, 13); però també hi ha *retuda* en els mateixos *Cost*, p. 51. «si algun deutor aurà pagat son creedor --- la Cort, per sentència dels ciutadans, deu destréyner lo dit creedor que *reta* la carta d'aquel deute», 62, i altres formes de *rete* en diversos passatges

En les *Vdes de Sants rosselloneses*, el glossari ens dóna quatre testimonis de *redre* (futur *redrem*, i passat *redé*), però també. «un monge avia en son poder tres maymondines, e no les volia *retra* a l'abat» fº 75v1; i en un altre passatge les dues variants van acompanyades. «Carles se *redec* al monestir de Cassi e s *reté* monge» (trad *relicta saeculi pompa*, Casinensis monachus est effectus», 264r2=832 4): on potser no és casual que la variant arcaica expressi el sentit arcaic de 'retirar-se', i l'altra el més divulgat En docs privats, com el llarg procés de P de Palau, batalla corrupte de Camarasa, a 1295-8, veig al principi diversos casos de *redre*, però més endavant n'hi ha moltíssims de *redre* (p ex p 168), CaCandí (*MiscHiCat*, vol II) En fi la variant amb *-d-* encara apareix més tard. p. ex., en docs. ross. *redre compte* a 1309 (RLR VIII, 58), «can

hac *reddut* compte» 1314, i *redre* junt amb *retre* a. 1317 (RLR xxx, 258, xxxi, 68).

Però la variant *retre* ja s'imposava en avançar el S. XIII: és la normal en tota la història del català medieval, la que apareix a la gran majoria dels autors, bé podem dir tots els clàssics, i representada en grans masses. Des de les *Homilies* la trobem pertot i en proporció creixent.

Comencem pels exemples documentals més antics, citant-ne de les diverses regions, sense distingir-hi significats. «Manà que li *retés* hom 188 sols., que él li havia prestats», doc. del Penedès, datable entre 1207 i 1211 (*BABL* VII, 172), «donam treves --- tro a Pentacosta, e --- d'aquí enant, per vint dies, de pus que les aguéssem *retudes* al vostre batle de Castellbò», carta del bisbe d'Urgell al comte de Foix a. 1244 (PPujol, *DocVgUrg*, 9 7), «reta la roba» 'torni la mercaderia', Tarifa dels corredors de Bna. a. 1271 (*EntreDL* I, 155, § 117); «--- que li *retés* Guillem de Fornons --- que no li *retria* --- que si no li *retrà* --- o li *retrà* ---», doc de l'Alta Ribag a 1295 (MDuque, *Docs de Ovarra*, 187.8ss.); «tot saig qui prena diners --- de bans de justícies --- sia tengut de --- *retre* aquels diners al escrivà ---; e qual que contra aysò farà, que paus lo bastó e que sia remogut del offic» ross, a. 1296 (RLR V, 92) *Retre guardó*, en doc. cancelleresc de 1324 (Finke, *Acta Ar.* III, 463).

Els clàssics medievals ens el donen en un ampli repertori d'accés a) 'Tornar béns': «Sia tengut lo dit senyor de la nau de *retre* aquells diners que ell rebuts haurà, als hereus o als detenedors dels béns de aquell qui los dits diners li donà», *Consolat de Mar* (cap. 4, Pard, p 52); «Á penitència se convenen tres coses: contricció de cor, e confessió de boca, e satisfacció dels falliments: --- a satisfacció cové que hom *reta* ço que té de tort, e que hom dó afflictió a son cors ---», Llull (*Blanq*, *NCl* I, 273.19) b) 'Retornar (una persona)' tr. Les monges del monestir amenaçat «gran era la pahor que havien, e molt planyien: que Natana *retessen*» (veg. PLANYER 'lamentar, tenir pena'), id., ib 1, 132.10.

c) *Retre's*, verb refl, 'donar-se, rendir-se, capitular': «--- Enviam bé 20 cavallers que correguessen a Balaguer ---; e Nós, a peu, ab aquels combatadors, presem la vila, e ls hòmens embarraren-se en la força, hon havia --- albacar; e aquel dia mateix *reteren-se*, e quan foren *retuts*, establim nostre castel», Jaume I (§ 37, Ag, 67); «--- *zcuydats* / que per això *m ret'* a la força? / Despullada m'havets l'escorça / no hi resta sinó la rabassa», BMetge (*Fort e Pr*, v. 593, *NCl* x, 78.22). d) 'Prestar (un servei, un deure)' tr.: «Yo supposava que aquells de vós qui havets tenguts officis --- hi hagússets *retuda* vostra leyaltat e vostra diligència; e, jatsia tots vos acordàssets de haver-hi *retuda* leyaltat, emperò un de vosaltres féu dupte en la diligència ---», Eiximenis (*Do Comp*, *NCl*, p. 100); «ço que yo us entén a demanar, sí és que V. S. *rete* la vostra pau a Guido --- e encontinent trameteren per Guido --- ab guiatge ---», *Decam* x, § 2, 558.12f. (trad. *rendiate la grazia vostra*)